

Nauka o pramenech

Okruhy

1) Rozdělení pramenů, jejich definice. Prameny. Literatura.

2) Legendy a biografie

a) legendy cyrilometodějské

b) legendy václavské a ludmilské

(První staroslověnská legenda o sv. Václavu; Tzv. 2. staroslověnská legenda o sv. Václavu; Crescente fide; Gumpoldova legenda; Kristiánova legenda; Laurentiova legenda; Fuit in provincia Bohemorum; Oriente iam sole I, II; Ut annuncietur I, II; Factum est; Crescente religione Karla IV.)

c) legendy vojtěšské

(Canapariova legenda; Brunonova legenda; Versus de passione sancti Adalberti)

d) legendy prokopské

e) Život blahoslaveného Hroznaty

f) Život blahoslavené Anežky

g) Vita Caroli a životy Arnošta z Pardubic, Milíče z Kroměříže, Jana Jenštejna

3) Kroniky a anály

a) Historiografické prameny 12. století

(Kosmas, Kanovník Vyšehradský, Mnich Sázavský, Anály hradištsko-opatovické, Letopis Vincenciův a Letopis Jarlochův)

b) Historiografické prameny 13. století

(Druhé pokračování Kosmovo, Světová kronika Martina Opavského, Kronika žďárského kláštera, Letopis Jindřicha Heimburského)

c) Historiografické prameny 14. století do doby Karla IV.

(Dalimil, Zbraslavská kronika)

d) Historiografie doby Karla IV.

(František Pražský, Beneš Krabice z Weitmile, Giovanni Marignola, Přibík Pulkava z Radenína, Neplach)

e) Historiografie husitského období

(Petr z Mladoňovic: Zpráva o mistru Janu Husovi + Vypravování o mistru Jeronýmovi Pražském, Vavřinec z Březové: Husitská kronika, Mikuláš Biskupec z Pelhřimova: Kronika kněží tábořských, Bartošek z Drahonice, Kronika velmi pěkná o Janu Žižkovi, družiníku krále Václava IV., Deník tábořského kněze o jednání Čechů na basilejském koncilu, Staré letopisy české, Aeneas Silvius Piccolomini: Historie česká)

Nauka o pramenech – osnova k samostatné práci

Název (i v latině) a autor

Doba vzniku díla

Biografie autora (pokud jde o dílo anonymní, informace o tom, z jakého prostředí autor pocházel)

Velmi stručně, o čem dílo je

Jaké má dílo přínos pro poznání našich dějin (je spolehlivé či ne – pokud to z literatury zjistíte)

Upozornění na formu díla u veršovaných legend nebo kronik

Poslední edice díla (což znamená, že to leckdy mohou být staříčké FRB)¹

¹ V poslední době se rozmohl zlovyk, že i v odborné literatuře je dílo citováno podle překladu. Užívání překladu samozřejmě nikdo nezakazuje, ale žádný překlad nemůže nahradit originální znění. Proto tento důraz na edici.

Nauka o pramenech

Od 16.-17. století dějepisectví provází úsilí o definici historického pramene, o jeho typologii.

Rozdělení pramenů: hmotné – obrazové – písemné – slovní.

Pojetí nauky o pramenech

Širší pojetí: disciplína, jejímž úkolem je shromažďovat, vědecky systemizovat a kriticky studovat historické prameny.

Užší pojetí: zabývá se studiem narativních pramenů historiografických.

Narativní prameny (vedle pramenů právních a diplomatických) – nezastupitelný význam při studiu středověkých dějin

Běžně jsou takto označovány prameny, které obsahují zprávy o minulém i současném dění, tedy v zásadě historické a biografické spisy. Tento druh pramenů vznikl ve starověku a rozvíjí se až do současnosti

Narativní prameny bývají někdy považovány za samostatnou skupinu pramenů, někdy jsou řazeny mezi prameny týkající se duchovního života nebo mezi prameny literární-

Třídění

Od počátků kritické historiografie sledujeme snahu po utřídění těchto pramenů. Takto byla na jedné straně vytvořena typologie pramenů, na straně druhé však musíme konstatovat, že historické prameny lze jednoznačně zařadit jen ve výjimečných případech.

Základní dělení: nejtradičnější a nejstarší: anály, kroniky a biografie

Toto dělení bylo prohlubováno, takže jako samostatný typ narativního pramene byly definovány historie a gesta, miracula, kompendia, cestopisné spisy a vyprávění o křížových výpravách a poutích, memoáry, deníky apod.

Všechny hlavní typy pramenů jsou dále roztrženy podle formy a obsahu: kroniky universální, národní, regionální a lokální, veršované kroniky, kroniky latinské i v národních jazycích, Anály velikonoční, menší, větší, nekrologické.

Biografie světců, světských osob, autobiografie.

„Jasných“ pramenů však není příliš mnoho. Vedle nich existuje řada typů přechodných, některé dílo např. přechází z jednoho typu do druhého (autor kroniky vypsali historii až do své současnosti a pro tuto současnost se mění dílo v letopis, nebo naopak letopisné vyprávění může nabýt kronikářského charakteru

Některé typy pramenů nejsou přesně určeny a často je obtížné rozlišit např. gesta a národní či lokální kroniky.

Řada děl vznikla jako kompilace z různých předloh a tvoří opus mixtum složené např.

z kronikářských textů, analistických zpráv, legend, genealogií apod. Takže u definice se badatelé mnohdy neshodují a samotná díla nemusejí být označena vůbec nebo terminologie kolísá.

Anály – letopisy

Jeden z hlavních typů historiografických pramenů, nejrozšířenější v raném středověku, nejjednodušší typ historiografického spisu.

Stručné, mechanické zápisy o událostech, následujících po jednotlivých letech (podle křesťanského letopočtu) v přísně chronologickém pořádku. Byly psané nedlouho po událostech nebo podle starších pramenů či dle ústní tradice.

Raně středověké anály byly většinou psány pro vlastní potřebu instituce (klášter, kapitula), většinou anonymně, bez titulu, bez předmluvy, ale i bez literárních nároků.

Často byly vedeny po několik generací, což se v originálech pozná podle střídání písarských rukou. Opisy análů se leckdy dostaly do jiného prostředí a tam se v nich pokračovalo.

Anály jsou považovány za původní středověký pramen.

Vznik análů je spojen s velikonočními tabulkami, na jejichž okraje byly připisovány nejdůležitější údaje, které se staly – velikonoční anály (od 7. stol.)

Časem se anály osamostatnily a události byly zapisovány na čistý list.

Zápisy bývaly i nadále stručné (menší anály), ale z nich se mohlo vyvinout obsáhlé vyprávění o událostech jednotlivých let (větší anály) – mají mnohem vyšší literární úroveň, lze zde sledovat vliv středověké rétoriky, bývají známi i jejich autoři, v rukopisech mívají nadpisy.

Všechny tři typy vedle sebe existují od počátku 9. stol.

Anály nezávislé – krátké texty o 2-3 odstavcích, náhodně vsunuté do rukopisů

Anály nekrologické – krátké zápisy vedené zpravidla v kláštorech o úmrtí jejich zakladatelů, příznivců apod.

Anály byly psány buď průběžně – zpravidla byly zprávy o událostech určitého roku zapsány na začátku roku následujícího, nebo mohly být analistickou formou zapsány události s větším časovým odstupem za delší časový úsek najednou buď na základě písemných pramenů nebo ústního podání. Takto rozlišujeme anály diachronické – zapisované průběžně s událostmi a synchronické – autor zapsal najednou řadu zápisů.

Další dělení: anály originální (prvotní)

anály kompilované

anály memoáry

anály excerpta

Kroniky

Kroniky jsou velmi blízké širším verzím análů, také je občas obtížné kroniky a anály od sebe odlišit a ve 12. století kroniky a větší anály vlastně splývají. Na rozdíl od análů je kronika charakterizována jako narativní (historiografické) dílo, které je oproti análům detailněji a systematičtěji zpracováno, vychází z určité koncepce, bylo sepsáno jedním autorem, jehož jméno většinou známe. Kronikářské vyprávění je souvislé, má vyšší literární úroveň, snaží se vysvětlit příčiny a důsledky. Kroniky mívají naučný a vzdělávací účel. Jejich časový rozsah je značně rozsáhlý (jdou i ke stvoření světa), dále je pro ně charakteristická univerzálnost, formální uspořádání díla (předmluva, dělení do knih a kapitol). Nicméně i anály postupně nabývaly na rozsahu a získávaly literární úroveň, takže ve 12. století kroniky splývají s většími anály.

Kroniky nejsou jednotným typem historických pramenů.

Rozeznáváme: univerzální (= světové) kroniky, u jejichž počátků stojí Eusebios z Kaisareje a jeho dílo *Chronikoi kanones* (z 1. pol. 4. stol), které do latiny přeložil 380 sv. Jeroným.

Světové dějiny líčí dějiny křesťanského světa od stvoření světa do současnosti.

Naproti tomu existují kroniky národní, zabývající se v chronologickém sledu dějinami národa, rovněž jdoucí k jeho počátkům. Kroniky regionální líčí dějiny jistého teritoria. Kroniky lokální, které mohou líčit dějiny určitého místa, diecéze, kláštera. Tyto kroniky jsou mnohem podrobnější než univerzální kroniky.

Rýmované kroniky jsou specifickým typem kronik. Bývají psány převážně v národních jazycích a určené byly původně pro přednes. A protože se obracely k posluchačům, obsahují různé bajky, legendy, pověsti a jiné literární útvary, a také často mívají výrazný ideologický podtext.

Typy narativních pramenů kronikám příbuzných:

Kompendia: 1) označení pro antické dějiny

2) častěji jsou takto označovány církevní dějiny (= historia ecclesiastica) – historické spisy s výrazně teologickým obsahem, které ovlivňovaly středověkou historiografii. Vzorem byla Ekklesiastiké Historia Eusebia z Kaisareje (v Rufinově překladu).

Velmi blízké jsou kronikám gesta a historie, občas je velmi obtížné jednotlivé typy pramenů od sebe odlišit.

Gesta: historiografické prameny, které spojují biografické momenty do věcných souvislostí a sledují dějiny území a institucí podle činů po sobě jdoucích osob, které zde vládly nebo (instituce) spravovaly. Pokud jde o gesta jediné osoby, pak se překrývají s biografiemi. Gesta užívají specifickou chronologicko-biografickou formu, do textu jsou vkládány fingované řeči a různé dokumenty. Gesta snad vznikla ze soupisu papežů a biskupů, když k jednotlivým jménům byly připojeny údaje o událostech, k nimž došlo za pontifikátu či episkopátu příslušné osoby.

Historie: 1) Nejčastěji bývají za historie považována souvislá uměleckou formou zpracovaná vyprávění o historických faktech nebo činech knížat a biskupů (zde mohou být totožné s gesty). 2) Jindy jsou považovány za historie historiografická díla, která kladou důraz na příčinnou souvislost událostí a jejich hodnocení. 3) Za historie bývají považovány dějiny jednotlivých národů, tedy národní kroniky.

Biografie – vitae

Pro středověk jsou nejcharakterističtější biografie panovníků nebo jiných významných světských osob, a životy světců, které často přecházejí v legendy.

Životy světců vzhledem k svému určení jsou ovšem považovány i za prameny hagiografické a liturgické. Životy světců jsou zpravidla spojeny s jejich umučením (vita et passio), bývají doplněny o miracula, která líčí světcovy zázraky za jeho života i posmrtné. Dále o vyprávění o přenesení a vyzdvižení ostatků (translatio a elevatio) a o vidění a zjevení (visio a revelatio). U biografických pramenů se výrazně projevuje subjektivní pojetí autora, který si za hlavní cíl vytkl oslavu osoby, o níž píše. Hagiografické prameny pak vznikly za účelem propagace světcova kultu, často jsou spojovány s kanonizací. Velmi často se v nich prolíná skutečnost s fikcí, takže tyto dvě složky od sebe téměř neodlišíme. Pro faktografii v nich obsaženou je zapotřebí užívat speciálního kritického přístupu. Jsou ale velmi cenným pramenem pro tehdejší realie a také pro poznání tehdejší každodennosti. Biografie (i autobiografie) vznikly již ve starověku.

Zvláštní typ biografických pramenů – autobiografie duchovních či panovníků, ve středověku jsou ale poměrně vzácné.

Autobiografickým pramenům jsou blízké memoáry, deníky a cestopisy.

Memoáry – vyprávění o důležitých událostech, na nichž se autor podílel.

Deníky – denní pozorování událostí, které autor prožil nebo o nichž se dozvěděl, aniž v nich sehrál významnou úlohu.

Středověké cestopisy – obsahují spisy o křížových taženích do Svaté země, o poutích, o diplomatických a obchodních cestách.

Další typy pramenů: katalogy a genealogie.

Soupisy (katalogy) soupisy osob, následujících po sobě v nějakém úřadu.

Genealogie – soupisy osob, které spolu byly v příbuzenských vztazích. Genealogie bývají často spojovány s katalogy nebo bývají součástí analů a kronik.

Katalogy a genealogie často bývaly doplňovány o podrobnější informace o jednotlivých osobách – a přerůstají v *gesta*.

Literatura k typologii pramenů:

Kurze Quellenkunde des Westeuropäischen Mittelalters. Eine typologische, historische und bibliographische Einführung von R. C. van Caenegem unter Mitarbeit F. L. Ganshof, Göttingen 1963

Bláhová, Marie: Klasifikace předhusitských narativních pramenů české provenience, in: 200 let pomocných věd historických na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, Praha 1988, s. 165-199

Marie Bláhová: Staročeská kronika tak řečeného Dalimila III, Praha 1995

Přehled pramenů:

Repertorium fontium historiae Medii Aevi primum ab Augusto Potthast digestum, nunc cura collegii historicorum e pluribus nationibus emendatum et auctum I Series collectionum. Romae 1962

Edice našich narativních pramenů:

Gelasius Dobner: Monumenta historica nusquam antehac edita 1-6 (Praha 1764-1785)

Scriptores rerum Bohemicarum I-III, Vyd. J. Dobrovský, F. M. Pelcl, F. Palacký (Praha 1783-1829)

Fontes rerum Bohemicarum (FRB) I, 1873 – VIII, 1932 (více viz Středověká latina).

FRB Series nova

1. Chronicon Francisci Pragensis – Kronika Františka Pražského, vyd. Jana Zachová, Praha 1998

2. Staré letopisy české (Texty nejstarší vrstvy), vyd. Alena Černá – Petr Čornej – Markéta Klosová, Praha 2003

Některé naše prameny byly vydány i v zahraničních edičních řadách: Monumenta Germaniae Historica, Fontes rerum Austriacarum (řada Scriptores)-

Literatura

Práce historické

Palacký František: Würdigung der alten böhmischen Geschichtschreiber, Prag 1830, Dílo Františka Palackého I, Praha 1941, vybral a uspořádal Josef Charvát)

Bachmann Adolf: Beiträge zur Kunde der böhmischen Geschichtsquellen des XV. und XVI. Jahrhunderts. Mittheilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen 35, 1897

Novotný, Václav: Studien zur Quellenkunde Böhmens, I-IV, MIÖG 24, 1903, 529-615

Studie o vydávaných pramenech obsahují také jednotlivé díly FRB.

Práce z dějin dějepisectví:

Šusta, Josef: Dějepisectví, jeho vývoj v oblasti vzdělanosti západní ve středověku a době nové, Praha 1933, 2. vyd. Praha 1946

Kutnar, František: Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví. I. Od počátků národní kultury až po vyznění obrodného úkolu dějepisectví v 2. polovině 19. století, Praha 1973

Kutnar, František – Marek, Jaroslav: Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví. Od počátků národní kultury až do sklonku třicátých let 20. století, Praha 1997 (2. rozšířené vydání)

Práce literárně historické:

Vlček, Jaroslav: Dějiny české literatury I, Praha 1897

Jakubec, Jan: Dějiny literatury české I, Praha 1929

A. Novák - Novák, Jan Václav: Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny, Olomouc 1936-1939, 4. vyd. reprint 1995

Dějiny české literatury I. Starší česká literatura, red. Josef Hrabák, Praha 1959

Lexikon české literatury. Osobnosti, díla instituce I-IV, Praha 1985-2008, red. Vladimír Forst, Jiří Opelík, Luboš Merhaut

Dějiny středověké literatury:

Baumann, Winfried: Die Literatur des Mittelalters in Böhmen. Deutsch-lateinisch-tschechische Literatur vom 10. bis zum 15. Jahrhundert, München – Wien 1978.

Nechutová, Jana: Latinská literatura českého středověku do roku 1400, Praha 2000

Nechutová, Jana: Die lateinische Literatur des Mittelalters in Böhmen, Böhlau-Verlag, Köln – Weimar – Wien 2007

Legendy

Přehled našich legend podává: Jaroslav Ludvíkovský: Latinské legendy českého středověku, SPFFBU E 18-19, 1973-1974

Okruh legend konstantino-metodějských

Nová ediční řada pramenů k dějinám Velké Moravy: Magnae Moraviae fontes historici, Brno 1966-1977 (nový přetisk od r.). Legendy obsahuje svazek II.

Pro prameny k dějinám Velké Moravy platí, že slovanským pramenům patří přednost před prameny latinskými a řeckými.

Nejdůležitější jsou

Moravsko-panonské legendy (nebo spíše je vhodnější označení) **staroslověnské životopisy**

Paměť a život blaženého učitele našeho Konstantina Filosofova, prvního vychovatele slovanského národa

Paměť a život blaženého otce a učitele našeho Metoděje, arcibiskupa moravského

Prozaické životopisy byzantských šířitelů křesťanské víry

Známý je z řady rukopisů, veřejnosti je r. 1700 zpřístupnil jako první metropolita Dimitrij Rostovskij, který sestavil životopis obou bratří, západní svět na ně upozornil A. L. Schlözer. Částí badatelů přijímány nepochybně, část v nich viděla falza (Dobrovský: falza ze 14. století). Hodnověrnost byla potvrzena až v 70. letech 19. stol., kdy byly zveřejněny údaje z papežských register z 9. stol., zachované v britském muzeu. Jimi byly potvrzeny zpráva z Života Metodějova o uvěznění sv. Metoděje a o nalezení ostatků sv. Klimenta.

1) otázka původního jazyka: od poslední čtvrtiny 19. století se badatelé často přikláněli k názoru, že ŽKM byly původně napsány řecky. Tento názor vyvrátil F. Grivec, který se po této stránce zabýval zejména ŽK. Celé dílo vyznívá ve slovanském duchu: náš učitel, náš národ. Grivec ovšem nevyločil, že existoval nějaký starý životopis Konstantinův řecky a že náš ŽK čerpal z řeckých pramenů, jak o tom svědčí sloh životopisů. K otázce čerpání z řeckých pramenů se badatelé vyslovují kladně až dodnes.

2) Otázka autorství: Badatelé uvažovali o tom, že oba životy mohl vytvořit jeden autor, ale také o tom, že každý z životů má svého autora. Existuje řada názorů, dodnes se zřejmě nepodařilo rozluštit úplně.

1 autor: sv. Kliment Ochridský, žák Konstantina a Metoděje a pozdější biskup v Bulharsku – řada badatelů (Lavrov, Vondrák).

Jako další možný autor je zvažován mnich Chrabr (F. Snopek)

František Dvorník: je možné připustit, že oba životopisy pocházejí od jednoho autora, a to z řecko-slovanské školy na Moravě v 9. století

Josef Vašica: ŽK vznikl brzy po smrti sv. Cyrila (14. 2. 869) za života Metodějova od několika jeho žáků. Nejspíš od sv. Klimenta, pozdějšího biskupa velického. ŽM – nedlouho po smrti Metodějově (6. 4. 885), autorem byl některý z Metodějových žáků, rovněž to mohl být Kliment.

2 autoři (k variantě 2 autorů se kloní v dnešní době více badatelů, i když bez určení jména):

Pavel Josef Šafařík: ŽK Kliment, ŽM Gorazd

F. Pastrnek, Konstantin Jireček: ŽK – Metoděj, ŽM – Kliment, biskup velický

Z obou životopisů se dá říci, že jejich autoři byli lidmi vysoké kultury, což platí zejména pro autora ŽK (vzhledem k filozoficko-teologickému zaměření spisu). U obou autorů lze poznat vliv byzantské kultury jak po stránce literární, tak i po stránce náboženské. Národnost: oba autoři byli Slované, jak je patrné z některých výroků v obou životopisech. Autorem ŽK mohl být žák obou bratří, který přišel z Byzance a který čerpal své zprávy od sv. Metoděje, pod jehož vedením nebo přímo za jeho spoluúčasti pracoval, ale také mohl být vyškolený přímo na Moravě.

3) Doba vzniku: velmi brzká po smrti obou bratří. ŽK – terminus ante quem rok 882, kdy umírá biskup Gauderich, který ŽK použil ke své práci o nalezení ostatků sv. Klimenta ŽM nezmiňuje se ani o vyhnání Metodějových žáků, ani o invazi Maďarů, vzniká tedy už 885 nebo 886

ŽK napsán na obranu slovanského liturgického jazyka a zároveň i celé kulturní a politické organizace Velké Moravy. Z toho plyne učenecký ráz díla, které vyzvedává Konstantinův vědecký věhlas. Líčí ho jako nejmladší dítě zbožných rodičů, které si již v sedmi letech ve snu vyvolilo tu nejkrásnější dívku – Moudrost – Sofii. Vynikající vzdělání získal na škole v Cařihradu, kde potom sám učil. Filozofické zaměření se projevuje zejména v obširném vyličení čtyř velkých Konstantinových disputací (což zabírá více než polovinu textu) – disputace s ikonoklastickým patriarchou Jannisem na obranu úcty k obrazům, disputace s arabskými učiteli na dvoře jejich kalifa, disputace s židovskými učiteli na dvoře chazarského chána (na cestě k Chazarům také našel ostatky sv. Klimenta) a obrana slovanské liturgie proti latinským kněžím v Benátkách. O výpravě k Arabům ale existují pochybnosti a stejně tak pochybujeme o disputaci se sesazeným ikonoklastickým patriarchou. Od 14. kapitoly až do konce (18. kapitola) je ŽK věnován událostem na Moravě. Líčí zde Rastislavovo poselství k byzantskému císaři Michaelovi, aby poslal na Moravu biskupa a učitele, který by hlásal křesťanskou víru slovanským jazykem. Konstantin tedy vytvořil písmo pro slovanský jazyk a na Moravě přeložil všechny potřebné knihy. Po určité době se vydal vysvětit své žáky. Při cestě do Benátek se zastavil také u panonského knížete Kocela. V Benátkách musel čelit útokům trojjazyčníků, tedy latinských biskupů a kněží a mnichů, kteří namítali, že liturgickým jazykem může být jen hebrejšтина, řečtina a latina. Konstantin je však porazil argumenty z Písma. O Konstantinovi se dozvěděl i papež Hadrián, který ho pozval do Říma. Zde posvětil slovanské knihy, dva biskupové zde vysvětili slovanské kněze, a v chrámu sv. Petra i v dalších kostelech pak tito kněží sloužili liturgii ve slovanském jazyce. V Římě však Konstantin onemocněl, rozhodl se ke vstupu do kláštera a přijal jméno Cyril. Po padesáti dnech zemřel a na přání bratra Metoděje byl pohřben v chrámu sv. Klimenta, jehož ostatky přinesl do Říma.

Po umělecké stránce se legenda opírá o vyspělou řeckobyzantskou poetiku (používá biblické citáty, řečnické prostředky rytmické členění vět).

ŽM doplňuje po věcné stránce údaje ŽK, byl napsán na obranu Metodějova díla a na obranu moravské církevní provincie proti bavorské hierarchii. Má tedy apologetický ráz. Není tak teologicky zaměřen, spíše jde o vyprávění přístupné i širším vrstvám. Rovněž zde není na místě uvažovat o legendě, neobsahuje líčení zázraků. Autor znal byzantskou poetiku – zejména závěrečné hymnické invokace. Vzorem mu byly životy byzantských patriarchů a opat (zvláště dílo Ignatia Diakona).

ŽM neobsahuje žádné disputace. Vlastnímu dílu předchází biblický úvod s vyličením postav Starého i Nového zákona. Pak následuje to, co je možné nazvat církevní historií – vyličení 6 ekumenických koncilů a jejich významných osobností i herezí, které zde byly odsouzeny. Kocel požádal papeže, aby k němu byl poslán Metoděj. Hadrián ho ale poslal nejen ke Kocelovi, ale ke všem slovanským národům. Život sv. Metoděje je důležitý tím, že v VIII. kapitole je uveden list papeže Hadriána II. poslaný Rostislavovi, Svatoplukovi a Kocelovi (asi 869-70), jinde není doložen. Metoděj byl také vysvěcen na biskupa. Jeho slovanské učení se ale nelíbilo latiníkům, kteří ho na Moravě zajali a věznili dva a půl roku. Propuštěn byl až na zásah papežův a byl odeslán na Moravu. Zde pak přeložil celé Písmo s výjimkou knih Makabejských (dříve s Konstantinem přeložili evangelia a epištoly a vybrané texty pro liturgii). Dále přeložil Nomokanon a knihy Otců. V poslední 17. kapitole pak designoval Gorazda za svého nástupce. Brzy poté 8. dubna 885 Metoděj umírá.

Oba životopisy se pohybují v obvyklém schématu byzantských hagiografických skladeb. Oba vypravují o životě a působení slovanských věrozvěstů od jejich narození až do smrti. ŽK končí rokem 869, ŽM 885, časově tedy na sebe navazují.

Menší legendy

Pochvaly – Pochvalná slova

Pochvala ke cti sv. Cyrila – doplňuje ŽK. Jejím autorem byl patrně Kliment.

Pochvala svatých Cyrila a Metoděje – závislá na ŽKM, která mluví o účasti Metodějově na cestě k Saracénům, zaznamenává smrt sv. Cyrila. Autor – Konstantin presbyter, žák sv.

Metoděje, pak biskup v Bulharsku.

Prology – proložní legendy

Sbírký krátkých životopisů obou bratří

a) Život sv. Cyrila a Metoděje, snad vznikl na Moravě

b) Život sv. Cyrila

c) Život sv. Metoděje

Legendy latinské

Latinské legendy o působení Konstantina a Metoděje jsou jako historické prameny ve srovnání se staroslověnskými životy druhořadé.

Jsou to např.:

Legenda italská *Tempore igitur, quo Michael imperator*

Legenda moravská (dle Dobrovského) *Tempore Michaelis imperatoris*

Quemadmodum ex historiis

Beatus Cyrilus

Okruh legend václavských a ludmílských – staroslověnské prameny

První staroslověnská legenda o sv. Václavu, Život sv. Václava

Vznikl v Čechách nedlouho po smrti sv. Václava

Není legendou ve středověkém smyslu, nemluví o Václavovi jako o světci a jeho zavraždění motivuje politicky. Tím se liší od latinských legend o sv. Václavovi, kde je jeho světectví plně zdůrazněno.

Autor: kněz odchovaný cyrilometodějskou literaturou, je patrně totožný s autorem starší legendy o životě a smrti sv. Ludmily (926-929), která se ale nedochovala.

Dílo má ráz populární, je stručné, stylově prosté, přehledně rozvržené, patrně bylo určeno širším vrstvám.

Bylo napsáno staroslověnským hlaholským písmem, ale vše se ztratilo, dochovaly se jen 3 pozdější redakce – jedna charvátskou hlaholicí, dvě v Rusku. Rekonstrukci provedl Miloš Weingart.

Tzv. 2. staroslověnská legenda o sv. Václavu (Kniha o rodu a utrpení sv. knížete Václava) – Legenda Nikolského

Vznikla v Čechách kolem r. 1000. Jde v podstatě o zpracování latinské václavské legendy mantovského biskupa Gumpolda.